

Пантелєєва Н. М.

РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ДОВГОСТРОКОВИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У СПЕКТРІ МЕХАНІЗМІВ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПОСТУПУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Означено останні тенденції розвитку міжнародного ринку синдикуваного кредитування. Розглянуто практику синдикуваного кредитування в країнах СНД і в Україні як інноваційний механізм довгострокового фінансування, що дозволяє диверсифікувати кредитні портфелі, мінімізувати ризики та підтримувати стійкі стосунки з надійними корпоративними клієнтами. Надано пропозиції щодо активізації внутрішнього ринку довгострокових запозичень і реалізації потенціалу синдикуваного кредитування.

Ключові слова: міжнародний ринок синдикуваного кредитування, ринок довгострокових запозичень, синдикуваний кредит, диверсифікація ризиків, інновації, інноваційний продукт, інноваційний механізм

Бібл.: 18.

Пантелєєва Наталія Миколаївна – кандидат технічних наук, доцент, докторант, кафедра фінансів, Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (вул. Енгельса, 164, Черкаси, 18028, Україна)

Email: nnp-k@mail.ru

УДК 336.71

Пантелеева Н. Н.

РАЗВИТИЕ ВНУТРЕННЕГО РЫНКА ДОЛГОСРОЧНЫХ ЗАИМСТВОВАНИЙ В СПЕКТРЕ МЕХАНИЗМОВ АКТИВИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОГО ДВИЖЕНИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Определены последние тенденции развития международного рынка синдицированного кредитования. Рассмотрена практика синдицированного кредитования в странах СНГ и в Украине как инновационного механизма долгосрочного финансирования, который позволяет диверсифицировать кредитные портфели, минимизировать риски и поддерживать стойкие отношения с надежными корпоративными клиентами. Сформулированы рекомендации для активизации внутреннего рынка долгосрочных заимствований и реализации потенциала синдицированного кредитования.

Ключевые слова: международный рынок синдицированного кредитования, рынок долгосрочных заимствований, синдицированный кредит, диверсификация рисков, инновации, инновационный продукт, инновационный механизм

Библ.: 18.

Пантелеева Наталия Николаевна – кандидат технических наук, доцент, докторант, кафедра финансов, Черкасский институт банковского дела Университета банковского дела Национального банка Украины (ул. Энгельса, 164, Черкасы, 18028, Украина)

Email: nnp-k@mail.ru

UDC 336.71

Panteleeva N. N

THE DEVELOPMENT OF DOMESTIC LONG-TERM LOANS MARKET IN SPECTRUM OF MECHANISMS INTENSIFYING THE INNOVATIONAL GROWTH OF UKRAINIAN ECONOMY

The main tendencies in development of the international syndicated loans market are defined in the article. The author studies the practice of syndicated crediting in CIS and in Ukraine as innovative long-term financing mechanism that helps to diversify portfolio, minimize risks and to keep stable relationship with trustworthy clients. The propositions concerning intensification of domestic long-term loans market and realization syndicated crediting potential are worked out.

Keywords: international syndicated loans market, long-term loans market, syndicated credit, risks diversification, innovations, innovative product, innovative mechanism

Bibl.: 18.

Panteleeva Nataliya N. – Candidate of Sciences (Engineering), Associate Professor, Candidate on Doctor Degree, Department of Finance, Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (vul. Engelsa, 164, Cherkasy, 18028, Ukraine)

Email: nnp-k@mail.ru

Для активізації інноваційного поступу національної економіки необхідне залучення значних обсягів фінансування на реалізацію стратегічних завдань – позиціонування України в геоekonomіці, випереджального розвитку, науково-технічної й інноваційної політики, технологічної модернізації, нагромадження капіталу, політики конкурентоздатності, бюджетної політики [1]. Це висуває нові вимоги та створює додаткові умови для подальшого посилення ролі та реального внеску банківської системи в прискорення інноваційного розвитку та підвищення конкурентоздатності національної економіки, зокрема шляхом розширення інструментів фінансування для корпоративних

позичальників. Адже працююча банківська система є ключовим елементом відновлення економіки. Проте існуючу систему взаємодії реального та банківського сектора не можна визнати ефективною. Ситуація також ускладнюється проблемами банківської галузі за негативними наслідками фінансової кризи, що фактично викликала кредитну кризу в Україні, серед причин якої відмічають: скорочення власного капіталу банків через зростання обсягу проблемних (прострочених) кредитів, нестачу зовнішнього рефінансування та рефінансування у вигляді депозитів, вимивання фінансування через випуск державних облігацій [2, с. 9–12]. Банки протягом 2009–2010 рр. були більш

занепокоєні необхідністю повернення та реструктуризації боргів, мінімізації втрат і збереження власної діяльності, отримання доступу до ліквідності. Тому розширення кредитування не ставилося за пріоритетну мету, а скоріше було контр-продуктивним із погляду втрати ліквідності. На сьогодні спостерігається поступове відновлення ринку кредитування, але з низькими темпами зростання, зокрема приріст обсягів кредитування реального сектору економіки за 6 місяців 2012 року становить 2 %, що пояснюється НБУ наявністю значних зовнішніх ризиків та невизначеністю щодо подальшого розвитку ситуації на ринках [3, с.12]. Кредитування корпоративних клієнтів зфокусовано на короткостроковому фінансуванні в межах встановлених лімітів, а в сегменті МСБ – на високодохідних програмах строком на 12–24 міс. (мікрокредити, овердрафти, поповнення обігових коштів та ін.). Але вітчизняна економіка потребує довгострокових інвестицій. У світовій практиці поширені такі інструменти довгострокового фінансування за участю міжнародних фінансових інститутів розвитку – кредитування за програмою ЄБРР для малих і середніх підприємств, кредитування по лініях МБРР, проектне фінансування із залученням експортно-кредитних агентств. Для формування внутрішнього ринку довгострокових запозичень для країн, що розвиваються, головною проблемою є високий рівень ризику (політичний, контрагенту, процентний та ін.), що призводить до нестачі довгострокових пасивів банків. Отже, впровадження нових ефективних фінансових інструментів, здатних значно підвищити можливості банківської системи щодо кредитування платоспроможних корпоративних клієнтів, є актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Визначним практикою багатьох країн світу інструментом довгострокового фінансування є синдикуване кредитування. Прихильність урядів, корпорацій, банків до синдикуваного кредитування в порівнянні з іншими формами фінансування пояснюється поєднанням найбільш привабливих особливостей комерційної та інвестиційної банківської справи, а саме – значні обсяги фінансування, зменшення вимог до документації та розкриття внутрішньої інформації, публічне розміщення й індивідуальні параметри, умови залучення. Місце та роль синдикуваних позик на міжнародних ринках капіталу, проблеми світового ринку синдикуваних кредитів, переваги синдикуваних кредитів перед іншими формами фінансування, питання вдосконалення законодавчої та нормативно-правової бази досліджують зарубіжні економісти й аналітики, зокрема J. Armstrong, E. Asarnow, S. Dennis, D. Domanski, M. Chui, B. Gadanecz, P. Kugler, D. Mullineaux, M. McAdams, J. Shek та ін. Питання сутності, практики та технології синдикуваного кредитування піднімають у своїх наукових публікаціях російські дослідники, зокрема А. Бояренков, В. Громковський, М. Грядунова, М. Матовніков, Р. Пивков, О. Лаврушин, Г. Сухушина, І. Рикова, О. Григор'єва, Ю. Даніліна та ін. Деяким питанням, зокрема можливості отримання синдикуваного кредиту на зовнішньому фондовому ринку, економіко-правовим

аспектам процедури синдикування, аналізу змін основних показників діяльності банку внаслідок синдикуваного кредитування, присвячено праці вітчизняних науковців, зокрема Н. М. Шелудько [4], І. І. Левківського [5], С. А. Циганова [6], П. С. Артеменка [7], Ю. І. Лернера [8], В. І. Міщенко [9], А. М. Яншина [10]. Але аналіз публікацій показує, що теоретичні та практичні аспекти синдикуваного кредитування досліджено недостатньо.

Мета статті полягає в дослідженні тенденцій розвитку міжнародного ринку синдикуваного кредитування, передумов його запровадження як інноваційного механізму довгострокового фінансування в країнах СНД і в Україні, можливостей активізації внутрішнього ринку довгострокових запозичень.

Обґрунтування отриманих наукових результатів.

Фінансова криза вплинула і на міжнародний ринок синдикуваного кредитування. Дані Банку міжнародних розрахунків (вересень 2012 р.) свідчать про поступове відновлення міжнародного ринку протягом 2010–2011 рр. Зокрема, обсяги кредитування в розвинутих країнах у 2011 р. досягли \$2 081,8 млрд проти \$793,0 млрд в 2009 р., де серед лідерів були Великобританія, США, Франція та Німеччина. Для європейських країн, що розвиваються, обсяги запозичень значно менші – \$91,8 млрд проти \$38,4 млрд, де Росія запозичила \$46,9 млрд, Туреччина – \$21,7 млрд, Польща – \$12,7 млрд, а Україна – \$3,7 млрд (проти \$0,2 млрд у 2009 р.) [11]. Але в 2012 р. знову спостерігається скорочення видачі синдикуваних кредитів. Означену тенденцію підтверджують дані агентства Thomson Reuters. Так, у першому кварталі 2012 року в світі було видано синдикуваних кредитів на \$646 млрд проти \$909 млрд в четвертому кварталі 2011 року та \$805 млрд у першому кварталі 2011 року, тобто зменшення на 29 % та 20 % відповідно [12]. Серед причин такої ситуації відмічають: обмеженість банківських ресурсів, не вигідні умови запозичення, досить тривалий термін досягнення згоди щодо надання кредитів між членами синдикату (порівняно з 2008 р.), зміна структури синдикуваних кредитів, додаткові угоди (фінансові ковенанти). На даний час синдикати долучаються до реструктуризації боргів, тому процедура прийняття рішення потребує спрощення в частині їх кількості за 100 % голосуванням із жорсткою координацією дій між кредиторами, а також введення вимоги обов'язкового кредитора більшості (obligatory majority lender) з подальшим делегуванням йому голосів меншоритарних кредиторів. Ковенанти повинні розширити права позичальника та передбачити автоматичне зниження в разі виконання позичальником деяких вимог (виконання бізнес-плану, відсутність порушень щодо обслуговування боргу, покращення фінансових показників тощо) [13].

Для країн СНД, у тому числі й України, синдикуване кредитування є інноваційним продуктом для банків і корпоративних позичальників.

Головною особливістю синдикуваного кредиту є наявність декількох кредиторів (синдикату), серед яких розподіляються сума кредиту та ризики. Залучення кредиту про-

водиться за допомогою банку-агента, який визначає умови відносно суми залучення ресурсів (не менш ніж \$10 млн), строку погашення позики (від 180 днів до кількох років), вид кредиту (терміновий – term loan, револьверний – revolving credit), ціни (плаваюча ставка за кредитом, подовження термінів фінансування), забезпечення у вигляді будь-яких активів, юридичне оформлення тощо. Залучені кредитні ресурси спрямовуються на загально корпоративні цілі, проектне фінансування для підвищення експортного потенціалу, імпортозаміщення, модернізацію і технічне переозброєння підприємств тощо.

Поширення даного інноваційного продукту визначається його відмінностями, що забезпечують йому переваги, а саме: ставка нижча, ніж за двостороннім кредитом на такий же термін; можливість залучення довгострокових ресурсів; існування ступеневого графіку вибірки та погашення; право одноразового залучення значного об'єму фінансових ресурсів; поєднання переваг публічного фінансування з індивідуальним підходом за визначенням параметрів кредиту; розширення бази кредиторів для подальших двосторонніх кредитів за рахунок учасників синдикату; економія на витратах за рахунок організації синдикованого кредиту; відсутність обмежень щодо цільового використання кредиту. Також поряд зі зміцненням позицій на фінансовому ринку головним мотивом для банків є диверсифікація ризиків кредитного портфеля. В той же час, у процесі синдикованого кредитування виникають специфічні ризики, а саме: ризики відсутності або недостатності досвіду банку-організатора, неплатоспроможності та/або недобросовісної поведінки банку-агента, неплатоспроможності позичальника, недобросовісної поведінки кредиторів, неточного розкриття інформації, правовий. Це в свою чергу потребує розробки нових методів їх мінімізації.

За даними інформаційного агентства Cbonds, яке спеціалізується на фінансових ринках Росії, України та Казахстану, рейтинг організаторів синдикованих кредитів за I півріччя 2012 р. свідчить, що ними є переважно іноземні банки, Євразійській банк розвитку та російські банки – АТ «Ощадбанк Росії», ВАТ «Газпромбанк», ДК «Зовнішньоекономібанк», АКБ «РОСБАНК», ЗАО «ГЛОБЕКСБАНК», ВАТ «ВТБ Капітал». Загальний обсяг синдикованих кредитів для країн СНД склав \$14,01 млрд, що становить тільки третину обсягу 2011 р. (\$50,5 млрд). У загальному обсязі синдикованих кредитів позичальники Росії одержали 81 % (\$11,05 млрд), Казахстану – 13,39 % (\$1,803 млрд), України – 4 % (\$535 млн). Організатори в 2012 р. провели 21 угоду. Ринок синдикованих кредитів для країн СНД на 45,48 % за обсягами забезпечується такими топ-5 організаторами як АТ «Ощадбанк Росії», ВАТ «Газпромбанк», Citibank, ВАТ «ВТБ Капітал», BNP Paribas. Примітним є те, що змінюється галузева структура позичальників, зокрема російський банківський сектор взяв у борг менше 1 % (проти 6 % у 2009 р.), нафтогазовий сектор та енергетика отримали 60 % усіх угод, інші розподілені між позичальниками транспортної галузі, торгівлі, зв'язку та комунікацій,

будівництвом. Кредиторами українських позичальників виступили зарубіжні банки, кредити отримані гірничо-металургійним холдингом Метінвест на фінансування оборотного капіталу та капітальних витрат (\$325 млн, термін – 12 міс.) та Кернел-Трейд (\$210 млн, термін – 36 міс.) для придбання, зберігання, транспортування та перевалки сільськогосподарських товарів [14].

Початок розвитку ринку синдикованого кредитування в Україні припадає на 2004 р., який до 2007 р. набув збільшення обсягів. Так, вітчизняними позичальниками в 2006 р. запозичено \$3,005 млрд, 2007 р. – \$7,105 млрд, у 2008 р. – \$2,897 млрд (тор-10,), у 2011 р. – \$2,844 млрд (тор-10). У порівнянні російські позичальники отримали \$38,2 млрд (75 угод) протягом 2005–2008 рр. і \$17,5 млрд (19 угод) у 2009–2011 рр. [15]. Активними позичальниками протягом 2006–2007 рр. були вітчизняні банки, в більшості вони мали запозичення обсягом до \$100 млн (мінімальний – \$10 млн VAB Банк, максимальний – \$400 млн Райффайзен Банк Аваль) з періодом синдикації 12 місяців. Під час кризи протягом 2008–2009 років українські банки-позичальники змушені були перш за все погасити раніше отримані кредити або реструктуризувати зовнішню заборгованість [5; 9; 16]. Станом на друге півріччя 2009 р. сума заборгованості банків України склала майже \$1,6 млрд (облігації, єврооблігації та синдиковані кредити). У 2009–2010 роках синдиковані позики не надавалися. Серед небагатьох вітчизняних компаній, які вийшли на міжнародний ринок запозичень, можна відмітити найбільший український агрохолдинг «Укрлендфармінг», що отримав у 2011 р. п'ятирічний синдикований кредит на \$600 млн під ставку Libor+8%; Ferrexpo (Феррекспо АГ), маркетинговий представник Полтавського ГЗК – \$420 млн під ставку Libor+2,5%; гірничо-металургійний холдинг Метінвест – \$1 млрд Libor+3% на такий же термін.

Аналіз свідчить про те, що кредити надаються в іноземній валюті, а лідируючі позиції займають іноземні банки, що пояснюється об'єктивними чинниками: висока капіталізація, яка значно перевищує капіталізацію вітчизняних банків; багаторічний досвід проведення операцій по синдикованому кредитуванню; відмінна репутація, яка сприяє довірі позичальників. Проте, агентство Thomson Reuters, коментуючи ситуацію в Україні 2012 року, вказує, що міжнародні кредитори стають більш стриманими. Серед причин прийняття рішення щодо припинення підтримки вітчизняних позичальників і відхід із ринку іноземні банки в першу чергу вказують на не вирішену проблему кризи ліквідності, а також політичну ескалацію та економічну нестабільність. Для позичальників, які достатньо добре себе зарекомендували, умови кредиту залежать від їх рейтингу, але загальною тенденцією є зменшення суми угоди, скорочення терміну та підвищення вартості. Враховуючи, що 2012 р. є строком погашення \$412 млн кредиту, очікується вихід із ринку зарубіжних кредиторів, цю нішу можуть зайняти амбіційні російські та турецькі кредитори [17].

Необхідність синдикуваного кредитування на внутрішньому ринку викликано потребою значних ресурсних вкладень для реалізації великих інвестиційних проектів на розвиток національної економіки. Неспроможність задовольнити попит на кредитування інвестиційних проектів на пряму залежить від проблем капіталізації та ліквідності вітчизняних банків, нормативних обмежень регулятора (кредити не можуть перевищувати 25 % регулятивного капіталу банку, для ощадних банків – 20 %). Тому на сьогодні кредити більш ніж на \$10 млн у змозі надати великі вітчизняні банки, які мають вихід на ринок зовнішніх запозичень, та банки з іноземним капіталом, які отримують довгострокове фінансування від материнських структур. У той же час, внутрішній ринок синдикуваного кредитування практично не розвинутий. Об'єднання банків України у консорціуми є скоріше виключенням ніж сталою практикою. Найвідоміший банківський консорціум організовано в 2006 р. Ощадбанком із залученням Укресімбанку, Брокбізнесбанку, Укргазбанку, Актив-банку для надання ДП «Енергоринок» (м. Київ) та енергогенеруючим підприємствам кредитів на загальну суму 1,5 млрд грн [18]. Серед об'єктивних причин нерозвинутості вітчизняного ринку синдикуваних кредитів слід визначити:

- недостатність розвитку вітчизняного законодавства та відсутність стандартизованої документації організаційного механізму синдикуваного кредитування;
- переважна орієнтація банків на максимізацію отримання відсоткового прибутку ніж комісійного;
- недостатня розвиненість ризик-менеджменту щодо активного управління кредитними портфелями, рекомендації ризик-менеджменту здебільшого спрямовані на обмеження ніж на диверсифікацію ризику;
- ситуаційний характер договорів і відсутність ринкових угод із залученням широкого кола гравців (до консорціуму приєднуються банки, які довіряють банку-організатору синдикації);
- відсутність довіри до кредитних інструментів синдикації з боку ринку має місце внаслідок значного за обсягом документального забезпечення та достатньо затратного етапу ознайомлення і його перевірки на правову відповідність позичальником, що вказує на необхідність запровадження єдиного стандартизованого банківського продукту синдикуваного кредитування;
- відсутність вторинного ринку синдикуваних кредитів – синдикувані кредити є неліквідним продуктом поза межами синдикату, тому необхідні довгострокові фактори стимулювання вторинного ринку, які б вплинули на зміну філософії банківського суспільства – вдосконалення нормативної бази, стандартизована документація, нові підходи ризик-менеджменту.

Відносно правового регулювання потребують вирішення питання щодо прав і обов'язків банків-учасників консорціуму, до яких відносяться права групи кредиторів за кредитним договором, за договором про заставу, субор-

динація вимог кредиторів, розширення категорій ліквідної застави. Спори серед кредиторів виникають за перевагу видачі кредиту та стягування застави, вартості застави від суми кредиту і її страхування, виникнення необхідності в декількох об'єктах застави, а при значних кредитах більш ніж \$100 млн проблемою стає пошук іншої застави ніж нерухомість.

Поряд із цим є також інші причини, що відмічають більшість банкірів, – це небажання об'єднуватись внаслідок низького рівня довіри до партнерів по синдикату та ризиком втрати клієнтської бази; марнославство – ніхто не хоче поступатися своїми повноваженнями при виборі провідного банку консорціуму або банку-координатора; складність досягнення консенсусу щодо погодження розподілу ризиків неповернення кредиту між кредиторами; забюрократизованість системи надання консорціумних кредитів відлякує потенційного позичальника. Тому для вітчизняних банків характерно ситуаційне об'єднання, драйвером якого є прагнення обійти обмеження НБУ та умови тендерних процедур, нестача в банків власних ресурсів для видачі великого кредиту та страх втрати клієнтів. Слід відмітити, що банківський консорціум не є об'єктом нагляду з боку НБУ або будь-якого іншого регулятора, як слідство відсутня будь-яка офіційна статистика внутрішнього ринку синдикуваних кредитів.

На зміну такій ситуації в середньостроковій перспективі повинні бути спрямовані дії щодо вдосконалення організаційного механізму синдикуваного кредитування як найбільш ефективної форми запозичень для великих вітчизняних компаній. При цьому пропонується розширити функціонал банку-організатора шляхом надання прав, які дозволять знизити операційні витрати та підвищити ефективність бізнес-процесу синдикуваного кредитування, щодо консолідації фінансових ресурсів і ведення безперервного моніторингу їх використання; здійснення розрахункових операцій за угодами синдикуваного кредитування; оперативне керівництво централізованими фондами; визначення норм і стандартів єдиної фінансової політики.

На довгострокову перспективу значний потенціал синдикуваного кредитування може бути реалізований та розвинутий завдяки поетапному вирішенню наступних завдань із урахуванням розвитку ринку:

- консолідація діючих і потенційних учасників ринку під головуванням держави, регулятора або асоціації українських банків;
- вдосконалення нормативно-правової бази щодо організаційно-економічного механізму синдикуваного кредитування;
- створення нової інституції (асоціації, комітету по синдикуваному кредитуванню або ін.) діючих і потенційних учасників ринку з метою уніфікації та стандартизації банківського продукту синдикуваного кредитування;
- розробка документації стандартизованого банківського продукту синдикуваного кредитування;

- надання державних гарантій синдикуваним проектам;
- розробка технологій моніторингу і активної підтримки внутрішнього ринку синдикуваного кредитування.

Висновки. Для модернізації національної економіки необхідна реалізація вагомих проектів, але дефіцит пропозиції довгострокових позик на внутрішньому ринку та низька конкурентоспроможність вітчизняних банків спонукають корпоративних вітчизняних позичальників до пошуку зовнішніх запозичень. Це в свою чергу впливає на зростання зовнішнього боргу та підвищує вразливість вітчизняної економіки до волатильності глобальних ринків. Тому потрібні нові підходи, серед яких цілком перспективним можна вважати інноваційний для України механізм синдикуваного кредитування, здатний об'єднати ресурси вітчизняних банків. Передумовою зростання популярності синдикуваного кредитування буде зростання економічної активності, підвищення кредитного рейтингу України та довіри до банківської системи, висока гривнева ліквідність, конвертованість національної валюти. Розвиток синдикуваного кредитування позитивно вплине на вирішення проблеми капіталізації банківської системи та зниження ризиків банківської діяльності, дозволить підвищити взаємну довіру між банками та довіру суспільства через їх активну участь у фінансовому забезпеченні інноваційного розвитку держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна-2015: Національна стратегія розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.semynozhenko.net/content/files/Ukraine-2015%20big.pdf>
2. Рікардо Джуччі Криза кредитування в Україні: факти, причини та шляхи відновлення / Рікардо Джуччі, Роберт Кірхнер, Віталій Кравчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/German_advisory_group/2010/PP_03_2010_ukr.pdf
3. Національний банк України. Монетарний огляд II квартал 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
4. Шелудько Н. М. Реструктуризація зовнішньої заборгованості банків України в умовах економічної кризи / Н. М. Шелудько, К. В. Ануфрієва // Фінанси України. – 2009. – № 10. – С. 55–70.
5. Левківський І. І. Синдикуване кредитування українських банків під час світової фінансової кризи // Наукові праці МАУП, 2010. – вип. 1(24). – С. 56–61.
6. Циганов С. Синдикуване кредитування та єврооблігаційні позики – боргові інструменти довгострокового фінансування / С. Циганов, А. Яшина // Банківська справа. – 2009. – № 2. – С. 31–38.
7. Артеменко П. С. Синдикуване кредитування. Світовий огляд. / П. С. Артеменко. – Донецьк.: СП «Гренада», 2001. – 173 с.
8. Лернер Ю. І. Синдикуване зарубіжне кредитування та його вплив на зміну показників діяльності банку / Ю. І. Лернер, Б. В. Самородов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2011_32/11_32_02.pdf
9. Міщенко В. І. Проблеми збалансованості внутрішніх заощаджень та зовнішніх запозичень банків в умовах нестабільності фінансових ринків / В. І. Міщенко, В. Жупанин // Вісник НБУ. – 2008. – № 7. – С. 8–12.
10. Яншина А. М. Економіко-правові аспекти процедури синдикування позик / А. М. Яншина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/texts/2008_24/24.1.46.pdf
11. BIS. Signed international syndicated credit facilities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: bis.org/publ/qtrpdf/r_qa1209_anx10.pdf
12. Объем выданных синдицированных кредитов продолжает падать [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bankir.ru/novosti/s/obem-vydannykh-sinditsirovannykh-kreditov-prodolzhaet-padat-10021791/>
13. Как упростить синдикацию кредита [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bankir.ru/publikacii/s/kak-uprostit-sindikatsiyu-kredita-10001816/>
14. Рейтинг организаторов синдицированных кредитов стран СНГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://loans.cbonds.info/>
15. 14th Annual Syndications and Co-financiers Meeting, London, 6th March 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ebrd.com
16. Піджарко Н. В. Моделі та стратегії джерел залучення фінансових ресурсів банків в умовах ризику / Піджарко Н. В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Mtit/2010_55/M55_st26.pdf
17. RLPС-Lenders take guarded approach to Ukrainian loans [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reuters.com/>
18. Госбанки поделятся энергетикой [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oschadnybank.com.ua/pressservice/relizes/3261?sphrase_id=69068.